

Samfunnet på Gruvebakken i 1801.

I 1801 ble det foretatt en landsomfattende folketelling i Norge. I Digitalarkivet kan en på internett søke på folketellinga, og finne ut hvem som bodde hvor. For ei stund sida var jeg inne og så litt på Gjerdrum. Tilfeldigvis kalte jeg opp siste side i tellinga. Der ligger resultatet av folketellinga ved "Dahls Grube" i 1801. Her bodde ikke mindre enn 30 personer. De står oppført med navn, alder, sivilstand og yrke. Når en ser denne lista, og samtidig vet litt om virksomheten på Gruvebakken, er det sjølsagt lett å begynne å tenke: Hvem var disse personene? Hvor kom de fra? Hvordan hadde de det? Nedenfor følger noen litt uvitenskapelige spekulasjoner om dette.

Dalsgruva på Gruvebakken var antakelig åpnet en gang på 1600-tallet. Det har vært tatt ut jernmalm i perioder framover. I 1789 kjøpte Det Ankerske Fideikomiss gruva som da hadde vært nedlagt i flere år. Det ble gjort store investeringer. I Europa raste på denne tida napoleonskrigene. Danmark/Norge var i allianse med Frankrike i krigen. Danskekongen trengte jern til sin hær og marine. Jernmalm fantes i Norge. Det er grunn til å tro at Fideikommisset så muligheter til å tjene penger på krigsøkonomien.

På Gruvebakken lå altså det lille gruvesamfunnet, og det er mulig å danne seg et vist bilde av aktiviteten. Tømmer og ved ble kjørt fram til gruva over store avstander. Veden skulle ned i den loddrette, mørke gruvesjakta der den skulle brukes til fyrsetting. Varmen fra den brennende veden gjorde at berget sprakk, og slo en vann på mens fjellet var varmt sprakk det enda mer. Nede i sjakta gikk lensepumpa som pumpet vann ut av gruva. Krafta til å drive pumpa kom fra "Konsta" som sto ferdig i 1798. Dette "kunstverket" i tømmer overførte fossekrafta i Myrgruvfossen i Gjermåa fram til Dalsgruva for å drive pumpene. Avstanden er nesten 2 km, så det larmet og bråkte helt ned til bygda. Så måtte gruvearbeiderne ned i sjakta og gå løs på fjellet med slegge, hammer og meisel. Deretter kunne de løse steinene heises opp i dagen der slagg og gråberg skulle skilles fra malmen. Til slutt skulle malmen transporteres over Spikertjern til Hakadal Jernverk for smelting. Det siste foregikk fortrinnsvis vinterstid da malmen kunne kjøres med hest og slede.

Riktignok lå Gruvebakken et stykke inn i skogen vekk fra den øvrige bosettingen i bygda. Men det har vært trafikk på Gruvebakken. Bønder fra både Nittedal, Gjerdrum og Holter har sikkert hatt sesongarbeid med å kjøre ved og malm. I området rundt Gruvebakken hadde gårdene Torshov, Tveit, Smestad, Kjærstad, Mo og Vang setre. Det var sikkert mulig å selge matvarer til Gruva. Vinterstid har bøndene vært forbi gruva på vei til allmenningen for å ta ut ved og tømmer til gården.

Hvordan det ellers så ut på Gruvebakken i 1801 vet vi ikke så mye om. Boligforholdene har helt sikkert ikke vært over gjennomsnittet. Høyst sannsynlig har arbeiderne bodd i små tømmerstuer med jordgolv og torvtak. Vi vet at jernverket i 1810 kjøpte gårdene Trolsnes og Dølienga nede i bygda 1,5km fra Gruvebakken. Flere av gruvearbeiderfamiliene flyttet da ned til husmannsplasser under disse, noe som var et framskritt i forhold til hyttene på Gruvebakken. Over sjølve sjakta var det et enkelt bordkledd overbygg. Det har også vært en ganske stor stall på Gruvebakken.

Derimot har de som bodde på Gruvebakken hatt god utsikt over Romerike. Fyrsettingen krevde så mye ved og tømmer at det rett og slett ble drevet rovdrift på skogen. Dette førte til konflikter med bøndene i bygda som jo hadde virkesrett i allmenningen.

Men så var det de som bodde på Gruvebakken. Det første navnet vi møter er Erich Sjøberg. Han var i 1801 39 år og ugift. Hans yrkestittel var bergstiger. Han var altså den lokale gruvesjefen og i sin beste alder. Det er umulig å lese dette navnet uten å tenke at han må ha vært svensk. Hvis det stemmer, var det i så fall ikke noe unormalt. Gruveindustrien i Sverige var langt større enn den dansk/norske. Det var ikke uvanlig at fagarbeidere i de norske gruvene var svenske eller tyske.

Erich hadde tjenestejente: 26 år gamle Ingeborg Andersdatter. Om hun var ansatt av gruveselskapet eller bergstigeren vites ikke.

Så er det listet opp i alt 19 mannspersoner som enten har tittelen gruvearbeider eller dagarbeider. Alderen på arbeiderne varierer fra 16 til 64 år. 5 av mennene bor på Gruvebakken sammen med kona. To av familiene har også mindreårige barn, den yngste bare 1 år.

Det er lett å reagere på ytterligere et av gruvearbeidernavnene; nemlig Nicolai Johan Kongsberg. Han var 62 år og bodde på Gruvebakken sammen med kona Elen Mortensdatter som var 23 år yngre. Etternavnet Kongsberg kan heller ikke være noen tilfeldighet. Nicolai må ha vært en innflytter fra gruvesamfunnet ved kongens sølvgruver på Kongsberg. Det er grunn til å anta at han var fagmann i bergverksdrift.

Vi legger også merke til et navn til: Kari Pedersdatter. Hun er 59 år. Det står at hun er gift, men mannen er ikke nevnt i tellingen. Dessuten har hun tittelen inderste; dvs. omtrent så langt ned på samfunnsstigen som det går an å komme. Sammen med henne bor hennes fire ugifte sønner Gutorm, Lars, Peder og Jens Larsen som er i alderen 16 til 27 år. Alle fire er oppgitt å være dagarbeidere i gruva. Vi ser altså for oss en fattig familie som lever fra hand til munn og forsøker å livnære seg med det forefallende arbeidet som måtte dukke opp på Gruvebakken. Kan det også hende at Karis sivilstand er oppgitt feil? Var hun enke? Kanskje, kanskje ikke. Folketellinga foregikk jo slik at folk ble talt der de faktisk oppholdt seg på telledatoen. Så mannen kan jo ha vært på farten.

Den siste oppblomstringa på Gruvebakken varte ikke så lenge. Danmark/Norge hadde tatt parti for den tapende part i de store europeiske krigene. I 1814 måtte Danmark avgi Norge til Sverige nærmest som krigsbytte. Sverige hadde rike malmforekomster og det gikk ikke lenge før den fattige malmen i Romeriksåsen var utkonkurrert. I 1820 var det slutt for Dalsgruva. Det Ankerske Fideikomiss gikk konkurs, og gruva ble lagt ned for godt.

Åmot august 2008
Tor Laache
Gjerdrum Historielag